

Àngel Guimerà

Visat núm. 9
(abril 2010)

Maria Rosa és una obra fonamental del teatre d'Àngel Guimerà. És una creació dramàtica que planteja una voluntat renovadora de l'escena catalana i, alhora, assoleix un veritable ressò públic.

Guimerà dóna forma a un personatge femení complex, d'una entitat psicològica notable, en sintonia amb les tendències modernes del realisme i del naturalisme. De fet, l'obra neix gràcies a l'estímul de l'actriu María Guerrero, amb qui l'autor establirà una col·laboració molt productiva que el farà conegut i apreciat en el teatre espanyol. Així, l'estrena s'esdevé el mateix dia a Madrid i a Barcelona (24 de novembre de 1894), i la traducció en castellà de l'original català va ser feta pel dramaturg José Echegaray. L'èxit i l'impacte és absolut, fins al punt que un espectador de la representació barcelonina afirma: «Mai no havia entrat en el teatre català una ventada de veritat tan forta» (Francesc Rierola, *Dietari (1893-1898)*).

Maria Rosa (1894) és essencialment un drama de passions humanes, enfocat des de la perspectiva romàntica tradicional de l'autor, però amb una presència interessant d'elements realistes i naturalistes. El romanticisme era el terreny en què es trobava còmoda la vena creativa de Guimerà. Tanmateix, és la primera obra en què l'autor s'aproxima a una ambientació realista més reeixida. Després d'un període llarg ocupat per la tragèdia romàntica de tema històric, Guimerà assaja la incorporació de la realitat a través d'una pràctica costumista —el sàinet *La sala d'espera* (1890)— i del plantejament de conflictes socials contemporanis —com ara l'anarquisme a *En Pólvora* (1890)—. D'aquesta manera s'allibera del conreu del vers i sembla proposar la introducció de medis versemblants per a les seves obres. La utilització de la prosa i d'un llenguatge col·loquial, el bandejament del tipisme ranci en la presentació d'un món popular, un treball selectiu i diversificat en la caracterització dels personatges són alguns aspectes d'aquesta evolució remarcable dels seu teatre. Tot i així, Guimerà no presenta la complexitat dels problemes socials del seu temps i sempre aposta per solucions sentimentals o providencialistes. A *Maria Rosa*, se centra en el conflicte passional, tot i que els seus protagonistes són treballadors que construeixen una carretera, enmig d'una situació extrema de pobresa i de manca de pagament del salari. Però Guimerà dilueix la qüestió social i la resol amb una actitud pactista i pacient, tot esperant que els bons sentiments i la fraternitat s'imposin.

Aquesta obra, ambientada en «l'època actual» i en algun indret de la Catalunya rural, ens proposa, a través d'una estructura convencional —tres actes que es corresponen amb el plantejament, el conflicte i el desenllaç de la història—, l'experiència tràgica d'una dona, la Maria Rosa, que veu com el seu marit, l'Andreu, és acusat d'haver assassinat el capatàs i és portat al presidi de Ceuta. En Marçal, però, amic i company de l'Andreu en la construcció de la carretera, és qui ha comès el crim i qui ha ordit l'estratagema perquè el marit de la dona que estima sigui inculpat. La Maria Rosa lluita perquè es faci justícia i en Marçal espera que tot li sigui favorable per aconseguir la dona del seu

amic.

L'ambient en què es mou la vida dels treballadors de la carretera és, com hem dit, miserable. Les acotacions parlen d'una casa «pobríssima». Són homes i dones que viuen de treballs eventuais, que no tenen instrucció i que es troben sotmesos a les arbitrarietats i als interessos de l'empresa que els paga el sou (les «quinzenes»). L'esclat d'un possible conflicte social queda diluït a la fi del primer acte en una escena brillant. Guimerà crea un contrast de gran força dramàtica entre, d'una banda, els treballadors adelerats per cobrar els diners que els deuen i, de l'altra, la Maria Rosa que plora la mort del marit mentre en Marçal veu arribada la seva hora. A partir d'aquí, constatem que el conflicte dramàtic passional serà el centre de l'obra i marginarà qualsevol altre nucli temàtic. Efectivament, la vaga o la resposta irada dels obrers són descartades i es potencia una actitud de diàleg, a través de la redacció d'una carta on s'exposi la situació penosa que travessen els treballadors.

En Marçal i la Maria Rosa són totalment aliens al desenvolupament del possible conflicte social. Després de la mort de l'Andreu, la passió d'en Marçal per la Maria Rosa és clara i definida. La Maria Rosa ha esdevingut una dona complexa, que lluita amb forces interiors que la porten vers en Marçal. Experimenta per ell una atracció sexual, però el record del marit mort actua com a fre. Alhora, endevina alguna cosa estranya en aquell home que l'estima. El conflicte dramàtic s'estructura a través de dues forces: el desig amorós i la justícia. Ambdues són incompatibles, perquè la passió d'en Marçal s'ha fonamentat en el crim i en l'engany. El desig que la Maria Rosa sent per en Marçal topa amb una veu interior, que li diu què ha fet realment aquell home. La idea de justícia que apareix en aquesta obra no vol lleis ni tribunals, actua amb la immediatesa de l'instint. Tampoc la passió no pot ser controlada per les normes socials. El cor de personatges que envolta la Maria Rosa i en Marçal intenta de fer valer el seny. Però el desig es mou pels viaranyes de la follia i l'irracional, i el conflicte esclata d'una manera que ens parla del sentit tràgic d'aquesta obra. En definitiva, el destí que ha conduït en Marçal cap a aquella dona, li ha posat en safata les accions posteriors, perquè «al món vénen les coses d'una mena de manera».

Maria Rosa va més enllà d'una història sentimental tòpica. Hi ha una visió del desig amorós, com a vivència viscuda interiorment i sofrida físicament per la Maria Rosa i en Marçal, que s'imposa amb un força dramàtica intensa. En Marçal és un personatge torturat i autèntica víctima d'una passió que no el deixa viure. La Maria Rosa expressa una sexualitat femenina afectada de desequilibris nerviosos i d'insatisfacció, que no s'allunya gaire de la de certs personatges femenins de la literatura naturalista. Encara que allò que distancia el personatge del naturalisme es troba en el pes d'una moral determinada i d'un sentiment de culpa que li fa viure el desig com a pecat, amb la necessitat d'expiar-lo mitjançant el fet de matar en Marçal amb un ganivet.

La introducció del realisme en l'obra, obliga Guimerà a plantejar-se un nivell de llengua creïble i emmotllat a les situacions que es desenvolupen en el seu drama. Incorpora un lèxic i una expressivitat lingüística referida al món que pretenia descriure. I aconsegueix una síntesi brillant entre el registre col·loquial del poble i una explotació poètica del llenguatge, a partir d'imatges i comparances. Aquests recursos no són fruit d'una elaboració retòrica, sinó que brollen de la senzillesa de la llengua popular: a través de les situacions i dels objectes que envolten els seus personatges, sap suggerir la poeticitat i la càrrega simbòlica de les paraules; així, el vi i la sang que esdevenen un element més de la força invisible de l'Andreu.

Maria Rosa continua tenint una recepció important entre la professió teatral. Si María Guerrero va estimular la creació i l'estrena de l'obra, en els últims temps actrius com Núria Espert i Julieta Serrano han protagonitzat muntatges moderns del drama de Guimerà. També una altra actriu destacada del teatre català, Rosa Novell, ha dirigit una posada en escena brillant (1997) de *Maria Rosa*, amb Rosa Renom com a protagonista: es tracta d'una veritable revitalització del clàssic del

teatre guimeranià.